

ZBORNİK ŠTEFANA KÜZMIČA, POMURSKA ZALOŽBA,
MURSKA SOBOTA, 1974.

Gradivo ovog Zbornika predstavljaju zapravo referati simpozija održanog povodom 250. obljetnice rođenja Štefana Küzmiča, prevoditelja *Nouvoga zakona* na prekomursko narječje, održanog 13. listopada 1973. u Radencima. Na simpoziju su svoje referate pročitali dr. Vanek Šiftar (M. Sobota), *Vloga petanjskega gradu pri širjenju protestantizma*; Franc Šebjanič (M. Sobota), *Zgodovinski pomen dejavnosti Štefana Küzmiča pri utrjevanju protestantizma in nacionalnem osveščanju Slovencev na Ogrskem*; dr. Anton Vratuša (Beograd), *Jezik Nouvoga zakona in Sveti evangeliomov*; dr. Jan Čaplovič (Bratislava), *Studiranje slovenskih protestanata u Bratislavi*; Zvonimir Bartolić (Čakovec), *Hrvatsko-slovenske veze u doba protestantizma*; Martina Orožen (Ljubljana), *O vshodno-slovenskem knjižnem jeziku*. U raspravi su još sudjelovali Jože Koruza i Viktor Smolej, s Filozofskog fakulteta u Ljubljani, te dr. Fran Zwitter od strane SAZU, s tim što je u Zborniku objavljena samo rasprava Viktora Smoleja, *Naše posvetovanje*, u kojoj on daje retrospektivni sažetak o slovensko-slovačkim vezama. Organizatori simpozija bili su Slavističko i Zgodovinsko društvo iz Maribora, a organizator izložbe djela Štefana Küzmiča i literature o njemu Studijska knjižnica u Murskoj Soboti, pod stručnim vodstvom prof. Nikice Brumen, koja je za Zbornik ujedno priredila dobru i veoma preglednu *Bibliografiju Štefana Küzmiča* s dosadašnjom literaturom o njemu.

Štefan Küzmič, osnovni povod za ovaj simpozij, kao pisac nema pravo mjesto u slovenskoj književnoj, jezičnoj i kulturnoj povijesti, kao što nije dovoljno poznat niti hrvatskim književnim povjesničarima, premda on to po svojem učinku i po osloncu — kao i njegovi prethodnici i nasljednici — na hrvatsku literaturu i hrvatski jezik kajkavskog tipa i te kako zaslužuje. Isto tako nisu još dovoljno rasvijetljene povijesne okolnosti pod kojima se u mnogo čemu osebujan protestantizam u Prekomurju razvijao i održao. Intencija organizatora bila je da se već do sada poznate činjenice na simpoziju aktualiziraju (V. Novak) i da se na temelju novijih istraživanja u to čitavo područje unese novo svjetlo kako u povijesnom tako i u književnojezičnom i kulturološkom smislu.

Štefan Küzmič rođen je godine 1723. u selu Strukovcu i nakon stjecanja osnovne pismenosti u Sv. Benediktu i Radgoni nastavlja svoje školovanje, kao i drugi prekomurski protestanti, u mađarskim i slovačkim protestantskim središtima, u Šopronu, Juru (Győr) i Bratislavi. Kao izvrstan đak, po završetku dobro organiziranog i dobro vođenog bratislavskog protestantskog liceja, Küzmič 1751. postaje učitelj u artikularnom protestantskom mjestu Nemes-Csou nedaleko od Kisege (Kőszeg), a 1755, na poziv vjerske općine, odlazi u Šurdu (Surd) pri Velikoj Kaniži (Nagy Kanizsa) za pastora, gdje su u XVIII st. prekomurski protestanti živjeli u dijaspori. Küzmič je najprije sastavio i 1754. objavio *Vöre krstsanszke kratki navuk* (bez potpisa) i 1771. *Nouvi zakon ali testamentom Goszpodna nasega Jezusa Krisztusa zđaj oprvicsz z grcskoga na sztari szlovenszki jezik obernyeni po Stevan Küzmicši surdanszkom f(arari)*. Na taj je način, uzimajući u obzir i njegove prethodnike Temlina i Severa, Štefan Küzmič, zajedno sa svojim mlađim suvremenikom Miklošem Küzmičem postavio realne temelje, u filološkom smislu vrlo zanimljivoj, prekomurskoj književnosti koja je, više ili manje vezana uz hrvatskokajkavsku književnost, svoj kontinuitet održala sve do dvadesetih godina našega stoljeća.

Franc Šebjanič, koji je bio inicijator ovog simpozija, na temelju svojih višegodišnjih istraživanja, ponajviše mađarskih i slovačkih arhivskih vrela i literature, uspio je u svojem referatu iznijeti veći broj novijih činjenica o životu i radu Štefana Küzmiča, a isto tako i o nekim njegovim suvremenicima, kao što je primjerice Mihael Bakoš. Isti je autor sa stanovitim proširenjem, pod naslovom

Štefan Küzmič in njegovo doba, svoj referat objelodanio 1976. i u posebnoj knjižici, sa sažecima na njemačkom, mađarskom i engleskom jeziku.

Od ostalih pet referata ovog Zbornika dva su povijesna, dva su jezikoslovna i jedan je književnopovijesni.

Dr. Vanek Šiftar, *Vloga petanjskega gradu pri širenju protestantizma*, daje povijesni prikaz grada Petanca, njegovih poznatijih gospodara Nadasdija i Battyányija, sve do konca drugog desetljeća našeg stoljeća, osvrćući se napose na ulogu grada Petanca u razvoju protestantizma u istočnim područjima Slovenije. Ne može se prešutjeti da je u svojem referatu iznio — ne baš vezane uz tu temu — i podatke o mađarskoj graničnoj organizaciji, o organizaciji županijske uprave i o upadima Turaka u Prekomurje. Drugi referat, koji se zapravo bavi više kulturnopovijesnim negoli povijesnim problemima protestantizma u Prekomurju — *Studiranje slovenskih protestanata u Bratislavi* — podnio je poznati slovački bibliograf, sada već pokojni dr. Jan Čaplovič (umro 1. X 1976. u 72. godini života u Bratislavi), inače autor kapitalnog djela slovačke bibliografije *Bibliografia tlači vydaných na Slovensku do roku 1700, I. del* (Martin, 1972), koja je zanimljiva, poradi brojnih hrvatskih knjiga tiskanih u slovačkim tiskarama, i za Hrvate. To se odnosi osobito na njen II. dio, kojega izlaženje autor, na žalost, nije dočekao (sada u tisku). U svojem referatu Čaplovič je na temelju bratislavskih licejskih matrikula i drugih manje dostupnih vrela iznio znatan broj nepoznatih podataka o školovanju slovenskih protestantskih đaka u bratislavskom liceju kao i u drugim evangeličkim slovačkim školama (Prešov). Iz referata doznajemo i za neke Hrvate protestante koji su studirali u XVI i XVII st. u Prešovu: 1556. Petrus Vragovits Dombrinus (iz D. Dubrave, opć. Čakovec), 1571. Michael Belicenzis Mediomuranus (iz Belice, opć. Čakovec), a 1613. u Bratislavi se spominje i Štefan Lošić (Lossits) iz Čakovca (kao latinskog pisca spominje ga i prof. Jurić), koji 1. svibnja 1614. ima disputaciju posvećenu županu Željezne županije Pavlu Nadasdiju i njegovim svećenicima Jakabu Mockiusu i Michaelu Zvonariću (Zvonariš), kasnije protestantskom biskupu i piscu, Hrvat, jednom od onih brojnih Zvonarića (bilo ih je u obitelji više) koji su u XVI i XVII st. u protestantizmu zapadne Ugarske, kao i drugi hrvatski protestantski emigranti, igrali vrlo značajne uloge.

Referat dr. Antona Vratuše, *Jezik Novvoga zakona in Sveti evangyelionov*, zapravo je dio studije koja je još uoči rata trebala biti tiskana u mariborskom ČZN, ali je poradi rata ostala u rukopisu i tek je sada, sa stanovitim manjim korekturama i u skraćenom obliku, objelodanjena. Vratuša je Küzmičev tekst *Novvoga zakona*, tražeći međusobne dodirne točke, komparirao s Dalmatinovom *Biblijom*, a isto je tako i tekst *Novvoga zakona* komparirao s tekstom *Szveitih-evangyelionoma* Mikloša Küzmiča, nastojeći pronaći međusobnu povezanost, a također i oslonac tih tekstova na koji od živih govora Prekomurja. Našavši u tim tekstovima i razlike i srodnosti, zaključio je da je do mogućih razlika došlo i zbog toga što je Štefan Küzmič polazio od grčkog predloška, a Mikloš Küzmič od vulgate, a također i zbog tog što je Štefan Küzmič polazio djelomice od lokalnog govora svojega rodnoga sela, a Mikloš Küzmič od lokalnog govora mjesta svojega župnikovanja, s tim da evidentnijih međusobnih utjecaja nije bilo.

Drugi jezikoslovni referat Martine Orožen, *O vzhodnoslovenskem knjižnem jeziku*, zapravo je koreferat koji se nadovezuje na referat A. Vratuše. Sažeto i veoma instruktivno, ona nastoji jezik Štefana Küzmiča promatrati ne samo u kontekstu prekomurske nego također i prleške i hrvatskokajkavske literature, dakle nastoji promatrati njegov jezik s aspekta čitave panonske dijalektalne baze, kod čega ne isključuje i utjecaj izgubljenih hrvatskokajkavskih protestantskih i glagoljaških tekstova. Ovom prilikom mora se reći i to da je slučajnom koincidencijom upravo te godine došlo do otkrića do sada nepoznatih hrvatskokajkavskih protestantskih tekstova. Vidi o tome: *Književni rad Stipana Konzula i krug hrvatskih protestantskih pisaca, Buzetski zbornik*, u pripremi za tisak (rasprava autora ovog prikaza).

U referatu *Hrvatsko-slovenske veze u doba protestantizma* autor ovoga prikaza nastojao je uokviriti hrvatsko-slovenske veze od XVI—XVIII st., od Trubara i tilingenškog kruga hrvatskih protestantskih pisaca, kada je Trubarov utjecaj na hrvatske pisce veoma značajan, do Štefana Küzmiča, kojega su *Nouvi zakon*, prema svjedočenju Frana Kurelca, upotrebljavali i gradišćanski Hrvati. Živeći, pak, u Šurdi, u blizini hrvatskih sela Zalske i Somočke županije, Štefan Küzmič ima dodir s tamošnjim Hrvatima. Autor također iznosi podatke o djelovanju i nekih hrvatskih protestanata u Prekomurju a također i podatke o stanovitom broju do sada neregistriranih hrvatskih protestantskih knjiga koje je pronašao u Šopronu, Bratislavi i Varaždinu. Iz referata izlazi da su hrvatsko-slovenske veze u XVI st. bile veoma intenzivne, da su u XVII i XVIII stoljeću jenjavale, ali da su i tada postojale i bile plodotvorne.

Za materijal skupljen u *Zborniku Štefana Küzmiča* može se reći da je nakon duljeg vremena ponovo aktualizirao protestantizam i njegove povijesne i kulturološke posljedice. Kada je riječ o tom *Zborniku*, vrijedno je reći i to da je većina radova nastala na temelju arhivske građe i literature slovenskih, hrvatskih, mađarskih, njemačkih i slovačkih autora, što bez sumnje opravdava održavanje simpozija i pojavu ovoga *Zbornika*.

Zvonimir Bartolić

DVA NOVA PRILOGA STARIJOJ POVIJESTI HRVATSKE KNJIGE

Hrvatska protestantska književnost, štampana u Njemačkoj za vrijeme reformacije u XVI st., već je dugo poznata i bibliografski obrađena od F. Bučara i F. Fanceva 1938 (*Bibliografija hrvatske protestantske književnosti za reformacije*, *Stairine JAZU XXXIX*, 49—128; usp. i M. Franičević, *Razdoblje renesansne književnosti*, *Povijest hrvatske književnosti* 3, Zagreb 1974, 163—169). Unatoč tome, Rolf Vorndran¹ nanovo opisuje one primjerke protestantskih knjiga na »srpsko-hrvatskom«, slovenskom i talijanskom jeziku koji se čuvaju u Tübingenu, tj. sedamnaest od — bez pokusnih listova (Probzettel) — ukupno trideset i sedam poznatih tiskanih djela (str. 12—14). U transliteraciji glagoljičkih naslova autor je mjestimično ispravio pogreške Bučarove bibliografije, koju je nadopunio time što je pronašao one teološke spise koji su južnoslavenskim piscima poslužili kao uzorci za njihove prijevode. Uostalom, čini se da se Vorndran koristio Bučarovom bibliografijom samo indirektno po bibliografiji J. Badalića (*Jugoslavica usque ad annum MDC*, 2. izd., Aurelia Aquensis 1966). Od Badalića je preuzeo i podatke o drugim nalazištima opisanih protestantskih knjiga, iako postoji veći broj primjeraka, kako to tvrdi i Z. Bartolić u raspravi *Književni rad Stipana Konzula i krug hrvatskih protestantskih pisaca* (*Forum JAZU XXXIV*, 1977, br. 12, 1100—1114).

U kratkom, informativnom uvodu Vorndran daje sažet pregled problematike i novije literature. Knjiga je lijepo opremljena, ali je šteta što se autor ograničio samo na primjerke koji su mu bili u Tübingenu pri ruci, ne namjeravajući dati bibliografski opis čitave protestantske štampe u Urachu i Tübingenu za reformacije.

Drugom važnom, do sada sasvim zanemarenom problematikom iz povijesti hrvatske knjige bavi se Werner Schmitz u svojoj doktorskoj disertaciji o ju-

¹ Rolf Vorndran: *Südslawische Reformationsdrucke in der Universitätsbibliothek Tübingen, Eine Beschreibung der vorhandenen glagolitischen, kyrillischen und anderen Drucke der »Uracher Bibelanstalt«*. Tübingen: Mohr 1977. VII, 108 S. (= *Contubernium. Beiträge zur Geschichte der Eberhard-Karls-Universität*. Bd 24).

H I S T O R I J S K I
Z B O R N I K

GODINA XXXI—XXXII

1978—1979

Redakcijski odbor:

IVAN KAMPUŠ
BERNARD STULLI
JAROSLAV ŠIDAK

Glavni i odgovorni urednik:

JAROSLAV ŠIDAK

IZDAJE
SAVEZ POVIJESNIH DRUŠTAVA HRVATSKE
ZAGREB